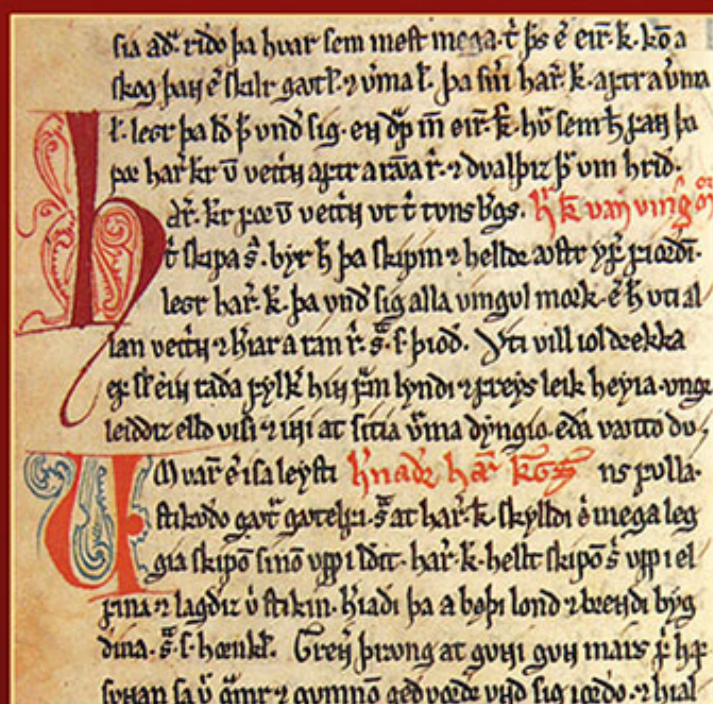

NORRØN LITTERATURHISTORIE

I

FINNUR JÓNSSON

Prof. dr. phil.

L. F. A. Wimmers minde
er denne nye udgave
i taknemmelig erindring
tilegnet.

FORTALE.

Da jeg for snart 20 år tilbage afsluttede min fremstilling af den oldnorsk-islandske litteraturs historie, tænkte jeg mig ikke muligheden af, at den vilde komme i en ny udgave. Af forsigtighedsgrunde var oplaget ikke stort, og det blev hurtigt udsolgt. Den efterspørgsel, der i de sidste år har været efter bogen, har formentlig givet forlaget mod til at ønske en ny udgave af den. Da det foreslog mig at få en ny udgave bragt i stand, kunde i og for sig intet være mig mere kærkomment. På den anden side var jeg klar over, at arbejdet ikke vilde blive let og at det vilde tage mig megen tid. Hvad der måtte gøres var ikke blot at foretage ændringer, hvor jeg selv kunde have noget at ændre, fjærne eller tilföje. Men der var i de o. 30 år, der var gået fra værkets begyndelse, udkommet et utal af større og mindre skrifter og afhandlinger om enkelte dele af den gamle litteratur. Alt dette måtte nöje gennemlæses, overvejes og granskes. Jeg måtte tage stilling til de forskellige synspunkter og afvigende meninger, der var fremkomne. Dette gælder især eddadigtningen og sagalitteraturen. Skjaldedigtningen er den gren af litteraturen, der mindst har været genstand for granskning. Derfor har afsnittene om den været de letteste, og hvor ændringer mindst var nødvendige.

Jeg har nöje gennemgået hvert enkelt digt — være sig eddadigte¹⁾ eller skjaldekvad; det er jo disse, der udgör indholdet af 1. bind og begyndelsen af del 2. —, og overvejet alle de spørgsmål, der knytter sig dertil; men desuden har jeg også grundig gransket alt, hvad der er skrevet om de enkelte digte — jeg håber ialfald, at intet væsenligt er undgået min opmærksomhed. Det samme vil også blive tilfældet med det øvrige. Jeg har foretaget

ændringer, udeladelser og tilføjelser, hvor jeg mente at dette var nødvendigt. Næppe en side står uforandret. Men ofte er ændringerne små, tildels af rent stilistisk årt, men især gående ud på at præcisere udtrykket. Disse ændringer betegner ofte, uden at man måske lægger mærke dertil, en lille indrømmelse eller det modsatte. Til trods for dette vil man ikke være længe om at finde, at værket i det hele og store er lidet forandret, og så at sige slet ikke hvad indretningen angår. For mig var dette det naturligste. Jeg har på så godt som intet punkt fundet mig foranlediget til at foretage radikale ændringer i min hele betragtningsmåde. Angående eddadigtene kan jeg henvise til min polemik mod prof. B. M. Ólsen, angående de ældste skjaldekvad til polemikken mod prof. S. Bugge. Nu har Eggjumstenen med et slag afgjort spørgsmålet, idet den har ryddet de væsenligste indvendinger imod disse kvads alder af vejen. Formentlig vil deres ægthed herefter forblive uantastet.

Da jeg skrev min bog, betragtede jeg den nærmest som et rydningsarbejde i kritisk henseende; mindst af alt skulde den være æstetiserende. Jeg har ikke fundet nogen grund til at ændre denne dens karakter; jeg finder ingen grund til at skjule, at jeg mener, at det er dette, der giver den dens værdi. Og så dens fuldstændighed. Heller ikke, hvad denne angår, har jeg ændret noget.

Så må jeg da overlade andre kyndige at bedømme denne nye udgave. Jeg har blot en tak at udtale til Gads forlag, fordi det, trods de vanskelige tider, har ønsket udgivelsen, samt til Direktionen for Carlsbergfonden, fordi den med vanlig liberalitet har bidraget til, at værket overhovedet kunde udkomme igen.

Nu da jeg nedskriver disse linjer, er den mand ikke mere blandt de levende, med hvis fejrede navn jeg prydede min bog. Men bogen er og bliver hans — denne nye udgave hans mindes.

Juni 1920.

Finnur Jónsson.

---

¹⁾ *Under min universitetsgærning har jeg atter og atter gennemgået flere eller de fleste af disse.*

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning

Første tidsrum

1. afsnit. Eddakvad

§ 1. Historiske tilstande hos Nordboerne til o. 1000
og deres ældste poesi

§ 2. Hvad er eddakvad

Kvadenes alder

Kvadenes hjetn m. m

Kvadenes forfattere

Digternes mål og karakter

Stilen

§ 3. Eddakvadenes metriske form

Overleveringsform

Håndskrifter

§ 4. De enkelte eddakvad

A. Mytiske digte

a. Völuspå

b. Vafþúðnismál

Grimnismál

Baldrs draumar

Hárbarðsljóð

c. Hymiskviða

Prymskviða

Alvis smál

d. Skirnismál

e. Lokasenna

f. Rigspula

Hyndluljóð

Völuspá hin skamma

Völundarkviða

Gróttasöngur

Grógaldur. Fjölsvinnsmál

g. Brudstykkur

B. Eitiskáld

Hávamál I

II

III

IV

V

VI

VII

C. Heltektáld

a. Helgakviða Hjörvarðssonar

b. Völsungakviða hin forna

Völsungakviða [Helg. hund. I]

c. Grípisspá

Reginismál

Fáfnismál

Sigrdrífumál

Brot af Sigurðarkviðu

Goðrúnarkviða

Sigurðarkviða hin skamma

Helreið Brynhildar

Goðrúnarkviða hin forna

Goðrúnarkviða (III)
Oddrúnargrátr
Atlakviða
Atlamál hin groenlenzku
Goðrúnarhvöt
Hamðismál hin fornu

2. afsnit. Skjaldekvad

§ 1. Historiske forhold særlig på Island til o. 1100

§ 2. Skjaldepoesiens definition

Navnet skjald m. m

Oprindelse, studium

Ophold hos fyrsten, optræden, fremsigelse af kvad, anseelse og løn m. m

Digtenes opbevaring

§ 3. Skjaldepoesiens arter

Indhold

Betydning

Karakteristik af skjaldene

Stilen

§ 4. De poetiske omskrivninger; skjaldesproget

§ 5. Skjaldepoesiens ægthed

Overlevering

Formelle side

§ 6. Norske skjalde

§ 7. Islandske skjalde

A. De indvandrede skjalde

B. Sagaskjalde

C. Fyrsteskjalde

D. Niddigtning

INDLEDNING

Når man overvejer det oldnordiske sprogs almindelig anerkendte vigtighed og på den anden side erindrer, at studiet af dette sprog overalt stadig tager til, er det en ganske naturlig følge heraf, at en udførligere fremstilling af den i dette sprog forfattede litteratur tiltrænges. At en nogenlunde udførlig tilsvarende håndbog i denne litteratur tiltrods for de forskellige større eller mindre værker, der i forvejen haves, ikke er overflødig, turde være indlysende.

Disse værker kan kronologisk deles i 3 klasser. Til de ældste hører *Skúle Thorlacius: De veterum, maxime Borealium historia et poesi, earumque usu et ætatibus*, 1778, i *Observationes miscellanæ, spec. 1*. En kort afhandling om den gamle poesi alene². — *R. Nyerup: Udsigt over vort Fædrenelands Litteratur i Middelalderen*, Khavn. 1804, — *Lindfors: Inledning til Isländska Litteraturen och dess Historia under Medeltiden*, Lund 1824, — *P. E. Müller: Sagabibliothek med Anmærkninger og indledende Afhandlinger*, 3 bind, Khavn 1817—28, — *N. M. Petersen: Den oldnordiske Litteraturs Omfang og Vigtighed i Ledetraad til nordisk Oldkyndighed*, Khavn. 1836, — *C. F. Kæppen: Literarische Einleitung in die nordische Mythologie*, Berlin 1837, — *E. Rosselet: Isländische Literatur* i Ersch u. Grubers Encyklopædi Sect. II, 31. theil, 1855. Alle disse afhandlinger var ret gode og fortjænstfulde for deres tid. Nyerups afhandling danner grundlaget i det mindste både for Lindfors' og Kæppens. Den sidste er den fuldkomneste og bedste, fremstillingen er klar og underholdende og desuden strængt kritisk. Müllers Sagabibliothek er, som bekendt, et hovedværk, der altid vil beholde en vis avtoritet og værd. Rosselet's afhandling er særdeles nøjagtig og dygtig, særlig ved sine bibliografiske oplysninger.

Til den anden klasse hører de to, omtrent samtidig udkomne hovedværker:

N. M. Petersen: Bidrag til den oldnordiske literaturs historie, i *Annaler f. nord. Oldk. og Hist.* 1861, udkom 1865, og

R. Keyser: Nordmændenes Videnskabelighed og Literatur i Middelalderen, trykt som 1. bind af hans *Eftérladte Skrifter*, Chria 1866.

Det ligger meget nær at sammenligne disse to værker på grund af stoffets omtrentlige væsensenhed. Men der viser sig at ' være en stor forskel tilstede både med hensyn til affattelse og opfattelse.

Keyser's bog er en helstøbt og i formel henseende velskreven bog, hvorimod N. M. Petersens værk kun er et udkast, i formel henseende aldeles utilfredsstillende, og, hvad indhold angår, ikke så fuldstændigt som Keyser's. Også ved de mange prøver af oldkvadene er Keyser's bog underholdende og tiltrækkende. Til gengæld er den i en anden henseende særdeles uheldig. Den forfølger nemlig et bestemt ensidigt mål. Den er et udfra en meget stærk nationalitetsfølelse skrevet værk, hvor en aldeles uforholdsmæssig, mod alle historiske kendsgerninger stridende litterær overlegenhed tillægges Nordmændene på Islændernes bekostning, ikke at tale om de Danske og Svenske — en overlegenhed, som Keyser selv giver følgende udtryk:

»Islændingen fandt imidlertid Kredsen for sin aandelige Rørelse paa Fædreneøen vel trang. Han stundede idelig efter at indtage, i det mindste for en Tid, en Plads i Norge, især i den norske Konges Hird, en Plads, som kunde give ham et Navn blandt Nordmændene ... ; dette stræbte han at opnaa ikke alene ved tapper Daad, hvor Lejlighed hertil gaves, men ogsaa ved at gjøre sine aandelige Fulkommenheder saavidt muligt gjældende. Han traadte derfor gjerne, naar han kunde, i den norske Konges eller de norske Stormænds Tjeneste som Skald, som Fortæller og i

senere Tider ogsaa som Skriver. Øvelsen gav Færdighed. Man begyndte efterhaanden i Norge at sætte Pris paa den reisende Islændings Dygtighed baade i en let Anvendelse af den norske Digtekunsts udviklede Regler og i Foredraget af de historiske Sagn, som ikke alene omfattede Begivenheder paa hans Fædreneø, .men ogsaa merkelige Begivenheder i Norge... Hermed begyndte Islændingernes videnskabelige Virksomhed i Norge som Skalde og Sagamænd. Men det faldt hverken dem selv eller Nordmændene ind at betragte denne Virksomhed som adskilt fra den almindelige Aandsrørelse, der i Norge gennem Traditionen udtalte sig. Den islandske Skald kvad i Norge om norske Emner i det samme Sprog, i den samme Tone og i den samme Form, som de norske Skalde benyttede og havde benyttet længe før Island bebyggedes. Den islandske Sagamand fortalte i Norge om norske Begivenheder for største Delen kun det, som han paa første eller anden Haand gennem den norske Tradition havde lært, uden at tilegne sig anden Fortjeneste end Evne til vel at erindre det Lærte og Gave til flydende at foredrage det, som allerede i den norske Tradition havde antaget sin meer eller mindre bestemte Form. Om en selvstændig videnskabelig Virksomhed, ved hvilken hans Nationalitet som Islænding skulde yttre sin Indflydelse, kunde her ikke blive Tale. Da den skriftlige Optegning begyndte, blev Forholdet i Hovedsagen det samme. Islændingernes Pen benyttes nu, ligesom før deres Hukommelse og Tunge, ikkun med den Forskel, at Opskrivningen af norske Sagn nu kunde foregaa ligesaavel paa Island som i Norge selv, og det Skrevne ligefuldt derfor finde Læsere her som hist. Hertil indskrænker sig da i det Væsentlige den saameget omtalte i slandske literære Virksomhed, hvilken altsaa aldrig kan betragtes som andet end en Green af den norske, i hvormange Islændinger endogsaa maatte have vundet et berømt Navn baade som Skalde, Historiegranskere, Fortællere, Samlere og Nedskrivere« (s. 23—4).

Hertil skal kun tilføjes, at Keyser mener, at Eddakvadene udelukkende er norske fra det 5., 6., 7. og 8. århundrede.

I anledning af dette værk udbrød der en hvas fejde, som indlededes med S. Grundtvigs Anmældelse og indsigelse i Historisk Tidsskrifts 3. række V. bind. Heri kritiserer forf. meget skarpt og med afgjort held Keyzers anti-islandske anskuelse og anfører de vigtigste modbeviser, der dels består i en historisk fremstilling af forholdet mellem det åndelige liv i Norge og på Island, dels i udtrykkelige udtalelser både af islandske forfattere og særlig én norsk forfatter, Tjodrek munk. Grundtvig påviser, at skjaldepoesien får en egen udvikling på Island, og at historieskrivningen udelukkende er islandsk. Derimod mente Grundtvig, at Eddakvadene var særdeles gamle og omtrent fra samme tid, som Keyser havde antaget, men han drog heraf den slutning, at, hvis så var, kunde kvadene ligeså godt være danske og svenske eller fællesskandinaviske, som norske.

På samme side som Grundtvig stillede prof. *K. Maurer* sig også i en anmældelse af Keyzers bog i Zeitschrift für deutsche Philologie I, 1869. Dog var han tilbøjelig til at mene, at Eddakvadene ikke var så gamle, som Keyser og Grundtvig vilde. Endnu besterntere havde Maurer en gang tidligere udtalt sig om Eddakvadenes alder³. Ligeledes på Grundtvigs side stillede svenskeren *M. B. Richert* sig i (Hamiltons) Nordisk Tidsskrift 1869 i en særdeles udførlig og oplysende afhandling.

Imod Grundtvig optraadte *E. Jessen* ved en afhandling i Historisk Tidsskrift 3. række VI. bind; men han behandler så at sige udelukkende Eddakvadenes alder og formentlige fortræffelighed. Grænsede de tidligere meninger herom til en yderlighed, var Jessens anskuelser i en ikke ringere grad en yderlighed, men i modsat retning. Om nogen høj alder kan der ikke være tale (det 11. og det 12. og 13.

århundrede) og han frakendte de fleste af dem så godt som al fortræffelighed både i stil og form⁴).

Endelig fremkom der fra norsk side en afhandling af *G. Storm: Om den gamle norröne Literatur*, 1869. Han indrømmer, at skjaldepoesiens udvikling, samt historieskrivningen med rette tilkommer Islænderne. Desuden hævder han, at Eddakvadene på grund af de i dem antydende og omtalte naturforhold ikke kan være danske, men også han tillægger dem for høj en alder.

Andre indlæg i striden (se Möbius' Verzeichniss s. 5) er for ubetydelige til her at omtales.

Udbyttet af denne strid var følgende. For det første blev Keyzers ensidige teori aldeles tilintetgjort, og man kom til den indsigt, at der måtte skelnes i mejlem Islændernes og Nordmændenes litterære virksomhed. For det andet kom man ind på for alvor og metodisk at drøfte Eddakvadenes alder og hjemstavn, således, at man granskede dem selv for derfra at hænte beviser for deres oprindelse i tid og sted. Man havde på en måde opdaget midlerne til nærmere at bestemme kvadenes alder og hjem. Dette spørgsmål blev temmelig alsidig belyst og ført — om end ikke til et endeligt resultat, så dog — et godt stykke fremad på den rigtige vej dertil.

Bægge disse hovedværker har naturligvis for os den fællesfejl, at være mangelfulde med hensyn til det for hånden værende stof, foruden at de i flere punkter er forældede.

Et tredje hovedværk var: *C. Rosenberg: Nordboernes Aandsliv*. Dette stort anlagte værk er ligeså meget kultur historisk som litteratur historisk, og heri turde der ligge en vis svaghed. Det er ikke alene en særdeles underholdende og livlig skreven bog, men dens forf. viser i visse partier deraf en selvstændig og rigtig opfattelse af forskellige spørgsmål, f. ex. af de poetiske omskrivningers væsen, som her, så vidt jeg ved, for første gang bedømmes rigtig,

medens man i andre partier mærker en vis uselvstændighed og 'fastholden ved tidligere, men fejlagtige anskuelser.

Fremdeles har *Ph. Schweitzer* i sin *Geschichte der skandinavischen Litteratur* givet sine landsmænd en i det hele korrekt og velskreven, men kortfattet fremstilling af den her pågældende litteratur.

Endelig har *E. Mogk* i *Grundr. d. germ. philol.* leveret en oversigt over hele denne litteratur. I 2. udgave af dette værk (1904) er fremstillingen meget stærkt forøget og giver i dens nuværende form en i det hele særdeles dygtig oversigt over det hele stof med rigelige henvisninger til litterære kilder og deslige.

Hertil kommer så flere mindre, nærmest til skolebrug bestemte oversigter og lærebøger i den oldnordiske litteratur. Disse har for største delen ingen selvstændig betydning, idet de kun er uddrag af Keyzers og N. M. Petersens værker. Heraf fortjæner *G. Lund: Den oldnordiske Literatur, 1873* at nævnes.

Kort, men ret god er *G. Vigfússons* oversigt i hans prolegomena til *Sturlunga 1878*, samt *Hoff: Hovedpunkter af den oldisl. Litteraturhistorie (1875)*. Hertil slutter sig *W. Golther: Nordische Literaturgeschichte I. 1905* (Samml. Göschen) og *W. A. Craigie: The Icelandic sagas 1913*.

Det er således klart, at en bog, som, nogenlunde fuldstændig, giver en for Norges og for Islands vedkommende kritisk skildring af bægge landes litteratur ikke er overflødig.

Det er hensigten med nærværende arbejde at give en sådan skildring. Her at komme nærmere ind på denne, på formål og granskninger, anser jeg imidlertid for overflødig. Derom vil bogen selv bedst vidne. Jeg har selvfølgelig gjort, eller i hvert fald søgt at gøre mig bekendt med alt, hvad der er fremkommet både angående litteraturen i dens helhed og dens arter og de enkelte værker i særdeleshed; til alt dette vil der blive henvist, når lejlighed gives.

2. Den norsk-islandske litteraturhistorie falder naturligst i 3 tidsrum.

Det første tidsrum går fra begyndelsen af den historiske tid, o. 800, til o. 1100, og til den tid, i hvilken man begyndte at skrive og forfatte prosaværker. I dette tidsrum falder Eddakvadene, til det hører skjaldedigtningens begyndelse og udvikling og i det når den sit højdepunkt. Da det af det følgende vil fremgå, at jeg betragter Eddakvadene, hvad deres væsen og forfattere angår, som særdeles nærbeslægtede med skjaldekvadene, kan dette tidsrum med fuld ret kaldes skjaldetidsrummet.

Det andet tidsrum omfatter 200 år, o. 1100—1300. I den falder hele den originale, prosaiske frembringelse, sagaskrivningen, lovenes nedskrivning, samt oversættelser og bearbejdelser af fremmede skrifter af enhver art. Dette tidsrum, navnlig dets første halvdel, er litteraturens guldalder. Skjaldepoesien fortsættes ganske vist lige til dens slutning, men det er åbenbart, at der er indtrådt en forandring, om man vil et forfald, som stadig bliver større; den taber sin betydning på så godt som alle punkter. Dette tidsrums mest betegnende navn vilde efter dens vigtigste hovedfrembringelse være sagatidsrummet.

Det tredje tidsrum går fra o. 1300 til o. 1450; så langt ned går oldtiden med rette. Dette tidsrums hovedvirksomhed er at afskrive og samle tidligere værker⁵). Af nye litteraturgrene er der nu ganske vist to: annalskrivningen og rimurdigtningen, tildels også helgen-digtningen, men jeg tror, at den mest træffende betegnelse for tidsrummet vilde være afskrivnings- og samlingstidsrum, selvom dette navn ikke helt dækker dets virksomhed.

---

2) *Idea historiæ litterariæ Islandorum breviter delineata* af *N. P. Sibbern*, udgiven i *Dreyeri Monumenta anecdota* I, 1760 hører ikke hid, da den ikke behandler Islands oldtidslitteratur. — *H. Einarssons Sciagraphia* er i så henseende yderst kortfattet.

3) I *Anzeiger für Kunde der deutschen Vorzeit* 1863, spalte 398: . . . und ist . . . nur eines der vielen Zeugnisse dafür zu sehen, dass die Lieder der Sæmundar-

Edda gutentheils ungleich jüngerem Ursprunges sind, als man wol anzunehmen pflegt“. Også *Th. Möbius* udtaler sig (*Zeitschr. f. deut. Phil.* I, 436—7) for at betragte digtene som islandske og måske for en del norske fra de sidste århundreder før deres optegnelse, idet han, meget rigtig, bemærker, at den hedenske tone og de hedenske anskuelse ikke behøver at vidne om nogen synderlig høj alder; de kan derfor godt stamme fra hedenskabets slutning og kristendommens første tider.

4) En anden langt bedre og vigtigere afhandling skrev *Jessen* i *Zeitschr. f. deut. phil.* III, som jeg i det følgende ofte vil komme tilbage til.

5) Rigtig opfattet af *G. Cederschiöld* i *Nord. tidskrift* (Letterst.) IX 207—8.

FØRSTE TIDSRUM.

o. 800—o. 1100.

SKJALDETIDSRUMMET.

Dette tidsrums hovedfrembringelse er digte. Der findes ganske vist på Island en almindelig mundtlig sagafortælling og en udstrakt lovgivning sted. Men bægge dele er kun at betragte som forløbere for og en forberedelse til selve saga skrivningen og lovenes skriftlige affattelse, og denne fandt, som bekendt, først sted efter 1100. Det vil derfor være hensigtsmæssigt at behandle den mundtlige fortælling og lovgivningsvirksomheden i sammenhæng med de nedskrevne værker. Derimod kan og bør digtningen fra tiden før 1100, skönt opbevaret i skrifter og håndskrifter fra det 2. tidsrum, særskilt behandles.

Den nævnte digtning er af to slags: de såkaldte eddakvad og de såkaldte skjaldekvad. Foruden at navnet »edda«kvad i og for sig er urigtigt, er ingen af disse benævnelser heldig som absolute modsætninger.

Det er en bekendt sag, at ved *edda* = poetik⁶) forstås den af *Snorre Sturluson* forfattede bog om den nordiske gudelære og skjaldekunst. Ved en misforståelse, der opkom kort efter at interessen for den gamle litteratur i det 17. årh. på ny var bleven vakt og efter at de to hovedhåndskrifter af »eddaerne« var fundne, antog man, at der havde været to slags eddaer, hvoraf den ene, indeholdende lutter oldsange, stammede fra *Sæmundr fróði Sigfússon*, og den anden, indeholdende gudelære og skjaldekunst, hidrørte fra *Snorre*⁷). Dette var, som forlængst påvist, aldeles fejltagtigt. Ikke desto mindre har denne fejltagelse ført til dannelsen af

navnet edda kvad eller edda digte for en særegen art af den ældste digtning.

Til trods herfor er det ikke alene hensigtsmæssigt, men nødvendigt at holde hægge slags kvad ud fra hinanden, fordi eddakvadene såvel på grund af deres form, som formedelst deres indhold og karakter, altid vil indtage en særstilling i den oldnordiske poesi og litteratur, og da nu dette navn har vundet almindelig udbredelse og hævd, er der ingen grund til ikke at benytte det som et slags artsbetegnelse¹).

---

⁶) Se K. Gislason i Aarb. 1884, s. 143 ff.

⁷) Se herom i det hele Bugges Fortale til Norroen fornkvæði LXIII, ff. Jeg vil senere komme tilbage til dette spørgsmål.

1. AFSNIT.

EDDAKVAD.

§ 1.

Historiske tilstande hos Nordboerne til o. 1000 og deres ældste poesi.

Den gren af den gotogermanske folkeæt, som man plejer at kalde Skandinaver eller Nordboer, har fra umindelige tider bebot de skandinaviske lande, Danmark, Norge og Sverige. Ved de nyere arkæologiske undersøgelser må det betragtes som afgjort, at der i stenalderen var der i Norden et folk, som kan antages at være vore stamfædre. For vort formål er det nu ikke engang nødvendigt at gå så langt tilbage i tiden. Vi kan nøjes med at gå tilbage til den tid, i hvilken de ældste runemindesmærker optræder. I denne tid var Norden befolket af én folkestamme med ét sprog, som kaldes fællesnordisk (eller urnordisk). Dette sprog har en særlig nordisk karakter i modsætning til det omtrent samtidig i Vulfila's bibeloversættelse optrædende gotiske, og af det har alle de nordiske sprog i tidens løb efterhånden udviklet sig. Fra denne tid af, c. 400 e. Kr., kan der således ikke være tale om nogen ny indvandring af fremmede stammer til de nordiske lande⁹).

Det er dette, som i denne sammenhæng for os er det vigtigste, at vi trygt kan gå ud fra, at ikke længe efter Kristi fødsel har Norden været befolket af den samme stamme, som vi finder dér ved den historiske tids begyndelse eller o. 800.

Hvorledes Nordboernes liv og kulturtilstande har været för dette tidspunkt, kan vi kun slutte os til dels fra deres kulturtilstand i de første historiske tider, dels fra den nordiske arkæologis videnskabelige resultater¹⁰).

Nordboernes hjem — og jeg tænker selvfølgelig her særlig på Norge — var ved bjærge, fjorde og store skovstrækninger adskilt i mange større eller mindre egne, fylker, hvis befolkning af naturen kom til at danne et begrænset hele. Heraf kunde dog atter flere eller færre slutte sig nærmere sammen og danne større eller mindre ved fælles interesser forenede grupper med et fælles mål for öje. Ret træffende er *J. J. A. Worsaae's ord*¹¹) :

»Paa den Tid vi først træffe Skandinaverne bosiddende i Norden under Benævnelserne Nordmænd, Svear, Gøther og Gother (Danske), maatte de, istedetfor at staae i nøie indbyrdes Forbindelse, snarere **leve meget afsondrede fra hinanden**, idet Grændserne mellem Landene vare af en saadan Beskaffenhed, at de ikke uden de allerstørste Vanskeligheder kunde overfares . . . Ikke nok med, at Hovedstammerne i Skandinavien saaledes i den ældste Tid maatte leve temmelig afsondrede; **disse Stammer selv vare endog deelte i flere, enten slet ikke eller kun lidet sammenhængende Dele** ... En Følge heraf var, at en stor Mængde Smaariger dannede sig under egne uafhængige Herskere«.

Forbindelsen mellem de enkelte stammer, eller, om man hellere vil, mellem de enkelte småriger har nu ganske vist i sammenligning med tidligere tiders været ringe, men dog sikkert tilstrækkelig til, at de enkelte stammer med fælles ejendommeligheder, fælles sprog, fælles sæder og indretninger, som desuden levede under de samme ydre livsvilkår og følte sig følgelig som dele af et hele, — at disse stammer stadig var bekendt med hvad der foregik ikke alene hos deres nærmeste naboer, men også hos de fjernere boende stammefrænder. Hertil bidrog uden tvivl

omrejsende folk, som, hvor de kom, blev udspurgte og som måtte meddele alt, hvad de vidste af nyheder og tilstande hos stammefrænderne¹²).

Hertil bidrog endvidere forskellige h an delsrejser fra det ene land til det andet. Herom får vi ypperlige oplysninger i Ottars og Ulfstens rejsebeskrivelser hos Alfred d. store.

Nordboerne var et ægte naturfolk. De færdedes udelukkende i naturen, hvad enten de rejste til lands eller til vands, de levede sig fuldstændig ind i den. Alle naturens afvekslinger og overgange, lige fra de jættestore isbræer til det fagergrønneste forårsgræs, fra den skumhvide brænding til havspejlets blødeste krusning, havde de et åbent øje for; alle lyd, lige fra den rullende torden og stormens hvinen til vindens sagteste luftning og bølgens legende skvulpen ved strande, havde de et lydhørt øre for. Intet under, at naturen fik den største indflydelse på det nordiske åndslivs uddannelse og indhold og på det nordiske gemyt, foruden at den på mangfoldig måde bidrog til udviklingen og fuldkommengørelsen af det nordiske sprog, der, som bekendt, er så rigt på de for naturens afvekslinger passende betegnelser.

Nordboernes åndsindhold måtte først og fremmest blive religiøst. Fra naturen hentede Nordboerne for en del deres guder og gudeforestillinger; disse var i begyndelsen meget få, simple og usammensatte, men de udviklede sig og mangfoldiggjordes efterhånden. At komme nærmere ind på påvisningen heraf i det enkelte ligger udenfor vort æmne.

Næst efter naturen var der en anden genstand at lægge mærke til og iagttage. Det var folket selv, Nordboerne som mennesker, det nordiske menneske- og samfundsliv, således som det efterhånden havde udviklet sig. Dette havde de lejlighed til, om jeg så må sige, at studere grundig, skönt for det meste ubevidst. Skönt deres land, som allerede bemærket, var vanskeligt nok at befare og samfærdslen derfor højst ufuldstændig, var samkvemmet mellem de

enkelte stammer og indenfor de enkelte bygdelag, som sagt, tilstrækkeligt til, at en rig og frugtbar iagttagelse kunde foregå. Desuden var dette samfundsliv meget primitivt, kun i en meget ringe grad udviklet, og følgelig lidet udviklet. I så henseende må den ene egn nøjagtig have lignet den anden. Nogen særudvikling af gennemgribende betydning kan der i den tid, som der her er tale om, aldeles ikke tænkes at have været tilstede.

Den omtalte forholdsvis lette iagttagelse af det sociale liv gælder nærmest forbindelsen mellem mand og kvinde, kærligheden, ægteskabet og de herhen hørende stemninger, forholdet mellem mand og mand i alle henseender, venskab og fjendskab, handel og vandel i almindelighed. Dette skabte indholdet af deres etiske opfattelse, og denne fik sit udtryk i korte sætninger, kærnefulde ordsprog og fyndige tankeprog.

Ligesom Nordboernes religiøse opfattelse uden tvivl fik stor indflydelse på deres livsopfattelse, således havde også på den anden side deres betragtning af menneskelivet en vidtrækkende indflydelse på deres religion, på deres forestillinger om guderne og gudelivet. De af naturen opståede og abstraherede gudeforestillinger blev til personlige guder, som både i legemlig og åndelig henseende fik menneskelig skikkelse¹³). Guderne blev potenserede mennesker og deres liv et potenseret menneskeliv med alle dettes gode og svage sider, med den samme krigerske karakter og den samme tragiske skæbne som dette.

Fra betragtningen af naturen gik man over til iagttagelsen af menneskenaturen og menneskelivet i al almindelighed. Det næste skridt var at fæste blikket på enkelte personer, mand eller kvinde, indenfor den samme stamme, samme slægt, samme familie, personer som i en eller anden henseende havde udmærket sig fremfor andre¹⁴). Af den slags iagttagelser opstod der, navnlig efter vedkommende

mands 'død, sagnagtige fortællinger eller familjesagn. Afstand i tid plejede at forstørre disse mænd og deres bedrifter. Glansen om deres navn blev desto større, jo dunklere erindringen om dem selv blev.

Her har vi oprindelsen til mytiske sagn om nordiske helte, til hjemlige heltesagn.

Nordboernes liv hengik roligt om vinteren. De forblev i deres hjem og nød sommerens udbytte. Dette bestod dels af hvad de af deres egen jord havde erhværet, dels af hvad de ved handel med andre nationer havde tiltusket sig, dels endelig af krigsbytte. I bægge de sidste tilfælde har Nordboerne haft med omboende og fremmede folkeslag at gøre, og da dem, som bode nord, øst og syd for dem.

Deres urgamle forbindelse med Lapper og Finner imod nord og nordøst er tilfulde konstateret ved *V. Thomsens* afhandling: *Den gotiske sprogklasses indflydelse på den finske*, 1869. Her påvises, som bekendt, en mængde nordiske ord, som ved lån er optagne i lappisk og finsk; disse låneords form viser hen til en tid, der falder sammen med, eller i hvert fald ikke er yngre end de ældste nordiske runeindskrifter. »Ligeså lidet som der lader sig påvise sikre forbindelser mellem dem (↪ Lapperne) og andre gotiske folk end Nordboerne, ligeså utvivlsomt er det, at deres berøringer med disse også i deres nuværende boliger gå tilbage til den fjærneste oldtid. Jeg betænker mig derfor ikke på udelukkende at søge kilden til disse gamle gotiske bestanddele i en nordisk sprogform, der ... må have stået på et betydelig ældre trin end det almindelig såkaldte oldnordiske. Et sådant sprog er just det, som er os opbevaret på de ældste runemindesmærker... og som på den tid må have været herskende over hele Norden.«¹⁵). Om den specielt finske stamme hedder det: »Jeg ser for øjeblikket ingen anden udvej end at antage, at den finske stamme for halvandet eller to tusinde år siden har været udsat for indflydelse af forskellige, om end næved

hinanden liggende sprogformer af den gotiske klasse, vistnok både en gotisk (i snævrere betydning), der dog må have stået på et ældre trin end den, vi kende gennem Vulfila, og en nordisk«¹⁶).

En forbindelse mellem Nordboer, særlig dog Svenskerne, og landet øst for Østersøen (Rusland) har i umindelige tider været meget livlig. Som bekendt, førte den til det russiske riges grundlæggelse ved Nordboer¹⁷).

Fremdeles har Nordboerne fra en meget gammel tid haft en særdeles livlig (handels-) forbindelse — gennem Danmark — med de syd for dem boende germanske stammer og sydevropæiske folkeslag¹⁸). Ved denne forbindelse har Nordboerne fået deres bronzekultur og senere deres jernalders kultur tilligemed runeskriften¹⁹). De har også meget tidlig [5.—7. årh.²⁰] modtaget derfra indflydelser af en rent åndelig art, nemlig forskellige sagn om tyske helte og fyrster. Disse sagn blev udbredte blandt hele den skandinaviske stamme. Uforandrede kunde de dog ikke holde sig; ganske naturlig ændredes de på mangfoldige måder, ikke mindst derved, at hjemlige sagn blev delvis sammensmeltede med dem; dette skete sikkert nok dels på en rent mekanisk ubevidst måde, dels måske også bevidst, idet man mente, at de hjemlige sagnhelte blev endnu herligere derved, at de genealogisk blev knyttede til fremmede helteslægter²¹). Dette er særlig sketi Norge, hvor Helgesagnet (-ene) er sammenvokset med Gjukunge- og Völsungesagnet, medens en sådan sammensmeltning næppe har fundet sted i Danmark; i det mindste kender *Saxo* intet til den.

Nordboernes omtalte forbindelser med fremmede folkeslag, særlig dog med de folk, som bode nord og øst for dem, havde, hvad enten de var af fredelig eller krigersk art, sikkert en ikke ubetydelig indflydelse på deres mytologi, foruden at deres hele kultur derved udvikledes og fuldkommengjordes²²).

Således havde Nordboernes, specielt Nordmændenes åndsliv og dettes fornemste indhold efterhånden dannet sig. Dette åndsindhold var ved den historiske tids begyndelse fuldt dannet og bestod dels af A: mytologi eller gudesagn, dels af B: etik eller praktisk livsanskuelse og samfundsmoral, dels af C: heltesagn om hjemlige så vel som om fremmede helte, som i Norge forbandtes med hinanden til et hele.

At dette åndsliv meget tidlig og før den historiske tids begyndelse i hvert fald delvis fik sit udtryk i bunden tale er noget, der med en høj grad af sandsynlighed kan forudsættes.

For det første er det en almindelig kendsgerning, at hos ethvert oldtidsfolk har åndslivet først ytret sig i sange. Ethvert folks litteratur begynder med poesi.

For det andet ved vi, at oldsange omtales hos andre germanske stammer. Således omtaler goten *Jordanis* i sit historiske værk, forfattet ved midten af det 6. årh., flere gange sådanne sange: »quemadmodum et in priscis eorum carminibus pene storico ritu in commune recolitur«, »ante quos etiam cantu maiorum facta modulationibus citharisque canebant, Eterpamara, Hanale, Fridigerni, Vidigoia et aliorum, quorum in hac gente magna opinio est, quales vix heroas fuisse miranda jactat antiquitas«, »reliquam vero gentem capillatos (= *Haddingjar*?) dicere iussit, quod nomen Gothi pro magno suscipientes adhuc odie suis cantionibus reminiscunt«, »Horum ergo heroum, ut ipsi suis in fabulis (= historiske digte) referunt, primus fuit etc.«²³). Han nævner også genealogiske digte (med rækkefølge helt op til Gapt).

At ikke blot ældre heltekvad, som *Jordanis* her på det tydeligste omtaler, i virkeligheden eksisterede; men at også ny stadig blev digtede, tør vi vel slutte af den bemærkning, som han gør kap. 41: »cantibus honoratum (nl. den faldne fyrste) inimicis spectantibus abstulerunt«. At der her skulde menes ældre sange, er temmelig meningsløst.

Hos andre folk som Longobarder og Angelsakser findes oldsange også omtalte, men det er ikke nødvendigt, nærmere at komme ind herpå. Der kan henvises til digte som *Wiðsið*, for ikke at tale om *Béowulf*. Alle Germaner gælder følgende udtalelse af *Tacitus*: »celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriæ et annalium genus est, Tuistonem deum, Terra editum, et filium Mannum, originem gentis conditoresque« (Germ. c. 2.).

Vi får her oplysninger både om mytologiske og heroiske oldkvad hos Germaneri almindelighed og hos forsk ellige germanske folk i særdeleshed. Det er således næppe for dristigt at antage, at Goto-Germanerne, de skandinaviske folk, også har besiddet oldtidssange af en lignende art.

Og dette bestyrkes i høj grad derved, at vi hos dem i de ældste historiske tider finder en allerede meget vidt fremskreden poesi, som synes at måtte forudsætte ældre så vel i form som indhold mere primitive, ukunstlede sange. Det gælder her, hvad *K. O. Müller* etsteds så træffende har sagt om den ældste græske poesi: »Es müssen mehrere Jahrhunderte dahingegangen sein, ehe die poetische Rede der Griechen diese Fülle, diesen Reichthum, diesen schönen Fluss gewann, der in den Homerischen Gedichten uns zur Bewunderung hinreisst«²⁴). Vore ældste kvad, som *Hávamâl*, Brages kvad osv., udviser samme udviklede sprog, form og velklang som Homers digte.

Poetiske frembringelsers forhistoriske tilværelse tør også sluttes deraf, at vi på runestene fra den ældste runeperiode i Norden finder vers eller versdele, i hvert fald ord, der aldeles lyder som vers. Således haves f. ex. på Tunestenen følgende halvvers:

Ek wiwaR after
woðuriðe
witaðahalaiban
worahto runoR,

et korrekt halvvers i *fornyrðislag* både hvad stavelseantal og forlydsrim angår, hvilket næppe er tilfældigt²⁵). Sikkert må jeg også antage, at Tjurkøbrakteatens

wurte runoR
an walhakurne

er en tilsigtet *visufjórðungr*.

Disse ældste nordiske sange, som vi således med sikkerhed synes at kunne forudsætte, er imidlertid alle tabte. Muligvis er de mange navne på jætter, søkonger og Odin osv., som nu kun kendes fra Snorra-Eddas navneremser, de eneste rester af oldsange²⁶).

At disse sange er tabte, er let forståeligt og har sin hovedgrund i de store og betydningsfulde forandringer, som det nordiske sprog undergik i de sidste århundreder af den forhistoriske tid, forandringer, som også havde en stor indflydelse på beskaffenheden af det gamle runealfabet. Herom kan jeg henviser til *Wimmer: Die runenschrift* 2. bog. Sange, som på grund af deres gammeldags sprog var begyndt at blive mindre let forståelige og uforenelige med en nyere sprogudvikling, måtte naturnødvendig forsvinde og glemmes. En forandring og omarbejdelse af sådanne sange er uantagelig, undtagen i en meget ringe grad. Grunden hertil er, at den metriske form hele tiden (jfr. de ovenfor anførte versdele i *fornyrðislag*) vedblev at være den samme. Men den nedarvede metriske form, som ingen forandring krævede, og de gamle vers i den yngre sprogform, som efterhånden havde dannet sig, kunde ikke forenes²⁷).

Det ovennævnte halvvers på Tunestenen vilde f. ex. i eddakvadernes sprogform lyde således:

Ek Vir epter
Óðriðe
vitaðhleifa
orta rúnar.

Den anden linje får kun 3 stavelser og den 3. linje bliver metrisk umulig (‘_ | ’_ for ’_ | ’_).

Indlysende er det, som allerede antydte, at skönt den ældre sprogform og dermed de gamle kvad gik til grunde, den metriske form aldeles ingen grund havde til at forgå. Den havde let ved at holde sig og det gjorde den også; den var nemlig lige let at udfylde med det nyere sprog som med det gamle. Denne ældste metriske form har efter alt at dømme rimeligvis været det egentlig såkaldte *fornyrðislag*, o den 8-linjede strofe med 4 stavelser i linjen.

Da Nordmændene ved det 9. århundredes begyndelse trådte ind i den historiske tidsalder, havde de, således som det i det foregående er påvist, en fuldt udviklet mytologi, sædelære og sagnhistorie, i alt væsenligt i den form, vi finder i eddakvadene og andre norsk-islandske sagnkilder.

De største og betydningsfuldste begivenheder i Norden i det 9. årh. er vikingetogene, det norske enekongedømmes oprettelse og den dermed sammenhængende bebyggelse af Island, hvorfra Grönland senere blev opdaget og befolket.

Vikingetogene udgik, som bekendt, dels fra Norge, dels fra Danmark, men gik i to retninger; de danskes langs Tysklands nordkyst hovedsagelig til Frankrig og England; de norskes over de nord for det britiske øland liggende øer til Skotland og Irland²⁸). Kun de sidste vedkommer os her.

Allerede ved midten af det 9. årh. havde Nordmændene efter stadige kampe og langvarige krige med indbyggerne sat sig fast på Shetlandsøerne, Orknøerne, Syderøerne og på visse punkter i Irland og her dannet småriger.

At Ierne (Kelterne) bestandig har betragtet Nordmændene som fjender, der skulde bekriges og helst jages ud af landet, at der således stadig har været fjendtligheder imellem dem og gensidig mistillid, er aldeles utvivlsomt²⁹). Ikke destomindre forekom det flere gange, at Nordmændene forbandt sig med eller, rettere sagt, søgtes

som tapre forbundsfæller af det ene irske parti imod det andet i de hyppige, blodige fejder, som Iernerne havde med hinanden³⁰). Disses egen indre splidagtighed begunstigede i høj grad Nordmændenes midlertidige magt i landet. Som følge af disse kortvarige og ydre forbindelser mellem Nordmænd og Irer knyttedes der også enkelte indre forbindelser ved giftermål. Denne venskabelige forbindelse imellem bægge nationer har dog overhovedet være af en meget løs karakter. Krigen imellem dem blussede op med korte mellemrum og kunde i grunden siges at være uafladelig.

Netop på grund af sådanne fjendtligheder mellem Irer og Nordmænd c. 870, hvori disse ses at være komne tilkort, måtte de for en tid forlade landet. Hos de norske vikinger var uafhængighedsfølelsen stærkest udviklet. De besad godser i Norge, og her havde de slægt og venner, som de måtte føle sig knyttede til. De kunde således ingenlunde se uvirksomme på, at Harald hårfagre erobrede hele Norge. Det var da også disse, som i forbindelse med deres nærmeste venner og frænder gjorde kong Harald den mest hårdnakkede modstand af alle, navnlig i den sidste og afgørende hovedkamp, slaget i Hafsford (872). Følgen af denne kamp blev, at de, der ikke godvillig underkastede sig Harald hårfagre måtte søge til et andet land med tab af deres norske godser.

Således blev de for de norske vikingeslægter ugunstige vilkår både i Norge og på Irland³¹) hovedårsagen til, at Island, som ved et tilfælde nylig var blevet opdaget, nu blev bebygget. Der kunde den landflygtige Nordmand uden sværds slag bemægtige sig så stort et landområde, som han vilde, og som han i det hele taget havde brug for. Der kunde han leve uafhængig og efter eget tykke. Landet var i det hele godt og tiltrækkende; der var gode græsgange, store skovstrækninger, om end træerne ikke var synderlig høje, — til gengæld var der på mange steder drivtømmer i overflod;

der var udmærket fiskefangst i søer, floder og i havet omkring kysterne; udmærkede æggeindsamlingssteder kunde meget let istandbringes så at sige landet rundt³²). Landet kunde således i flere henseender siges at være mindst lige så godt som Norge, foruden at det lignede dette med hensyn til beskaffenhed og klima. Hertil kom så det gode, som de savnede i deres eget hjem, uafhængigheden, den ubetingede frihed. Hvad under, at så mange Nordmænd da tyede derhen?, hvad under, at de der stiftede en koloni af større varighed og med større livskraft end noget andetsteds?³³).

Man har med stor styrke og overbevisningens kraft søgt at hævde og bevise, at den keltiske races indflydelse på Nordmændenes ånd har været overordenlig stor og af en gennemgribende betydning; særlig skulde den have omdannet deres hele trosopfattelse. Jeg taler ikke her om den af *Sars* forfægtede, efter min opfattelse urigtige, mening, at vikingetiden skulde have givet den nordiske mytologi dens krigerske karakter. Jeg sigter til den særlig af *A. C. Bang* og *S. Bugge* fremsatte anskuelse, at den nordiske (norske) mytologi skulde være en sammenblanding af ægte hjemlige (» nord- og sydgermanske«) myter og heroiske sagn og »flere træk af den græsk-romerske mytologi« og endelig af »flere mer eller mindre forvanskede kristelige forestillinger, sammenarbejdede med det øvrige stof på en i sandhed ligeså genial som helstøbt måde«³⁴).

Denne anskuelse er imidlertid bleven meget kraftig bestridt af *K. Müllenhoff*, *V. Rydberg*, *G. Stephens*³⁵) og flere. Jeg må slutte mig til disse, idet jeg mener, at den indflydelse og påvirkning, Kelternes kultur har haft eller kan have haft på Nordboerne, hverken kvantitativt eller kvalitativt har været blot tilnærmelsesvis så omfattende og vidtrækkende, som *Bang* og *Bugge* mener³⁶).

At den keltiske kultur för 800 i flere århundreder havde været overordentlig stor, er en historisk kendsgæming.